

«Ακούω-Αγγίζω-Αισθάνομαι»: Ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για άτομα με οπτικές αναπηρίες στο Ζαγόρι

Φωτεινή Δαλκαβούκη
Οικομουσείο Ζαγορίου
fwt.dkv@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο αφορά την περιγραφή του σχεδιασμού και της υλοποίησης της μουσειοεκπαιδευτικής δράσης «Ακούω - Αγγίζω - Αισθάνομαι» του Οικομουσείου Ζαγορίου για άτομα με οπτικές αναπηρίες. Το «Ακούω - Αγγίζω - Αισθάνομαι», ειδικά σχεδιασμένο για άτομα με οπτική αναπηρία, επικεντρώθηκε σε μια σειρά βιωματικών δράσεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα σε ιστορικά γεφύρια του Ζαγορίου, εντός των ορίων των προστατευόμενων περιοχών του Γεωπάρκου Βίκου-Αώου, ενταγμένου στη λίστα της UNESCO, και του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου. Συγκεκριμένα, η ερμηνευτική ξενάγηση και ο ηχητικός περίπατος (ηχοπερίπατος) πραγματοποιήθηκε σε τρία πέτρινα γεφύρια του Ζαγορίου έξω από το χωριό Κήποι (Γεφύρι του Κόκκορη, Γεφύρι του Πλακίδα ή Καλογερικό ή τρίτοξο, και το Γεφύρι του Μύλου) και υποστηρίχθηκε από συμπληρωματικές μουσειοσκευές με τη μορφή τρισδιάστατων εκτυπωμένων μακετών και υλικό από την ηχητική καταγραφή κατά τη διάρκεια της πεζοπορικής ξενάγησης, δηλαδή τον ηχοπερίπατο. Το άρθρο ξεκινά με μια εισαγωγή στην έννοια του Οικομουσείου, αλλά και στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η περιοχή του Ζαγορίου ως πολιτιστικό τοπίο. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στο επίκαιρο ζήτημα της συμπερίληψης στη μουσειακή εκπαίδευση και αναλύονται ορισμένα στοιχεία για τα άτομα με οπτικές αναπηρίες, που αποτελούν το κοινό αναφοράς του προγράμματος. Ακολουθούν οι παιδαγωγικοί στόχοι του προγράμματος, με τη μορφή των επιδιωκόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων, η μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι που ακολουθήθηκαν, και τέλος η διάρθρωση του προγράμματος με τις δραστηριότητες που διενεργήθηκαν. Το άρθρο κλείνει με μια αξιολόγηση της όλης διεξαγωγής του προγράμματος και ορισμένες σκέψεις που προέκυψαν με βάση αυτό.

Λέξεις-κλειδιά: Οπτική Αναπηρία, Αρχιτεκτονική, Ζαγόρι, Ηχοπερίπατος.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΟΙΚΟΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΖΑΓΟΡΙ

Είναι εξ ορισμού δύσκολο να οριστεί με σαφήνεια τι ακριβώς είναι ένα Οικομουσείο. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία

τη δεκαετία του 1970, κατά τις τάσεις της Νέας Μουσειολογίας (De La Rocha Mille, 2011). Έλκουν την καταγωγή τους από τα Φυσικά Πάρκα, που θεσπίστηκαν στη Γαλλία το 1967, αλλά και από σκανδιναβικά μοντέλα υπαίθριων μουσείων (Hubert, 1985). Τα Οικομουσεία είναι μουσεία ανοιχτού τύπου, και αυτή η ανοιχτή ιδιότητα εντοπίζεται σε δύο επίπεδα: αφενός κυριολεκτικά, ο βασικός χώρος ενός Οικομουσείου βρίσκεται έξω, είναι υπαίθριος, και αφορά μια καθορισμένη περιοχή, η οποία είναι το «έκθεμα». Συνεπώς, η συλλογή με τη στενή έννοια δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για ένα Οικομουσείο· έκθεμά του είναι το φυσικό και το ανθρωπογενές τοπίο της περιοχής, και η συλλογική μνήμη και ταυτότητα της περιοχής στην οποία αναφέρεται (Hubert, 1985). Η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη είναι εξίσου σημαντική με τη φυσική, και η αλληλεπίδρασή τους είναι αυτή που αφορά βασικά ένα Οικομουσείο. Η πολιτιστική κληρονομιά, ενώ προστατεύεται και αναδεικνύεται, δεν αντιμετωπίζεται ως ένα απονεκρωμένο και κλειστό σχήμα, αλλά ως μια δυναμική συνθήκη που είναι παρούσα. Το παρελθόν, αυτή η «ξένη χώρα όπου οι άνθρωποι κάνουν τα πράγματα αλλιώς» (Lowenthal, 2015), συσχετίζεται άμεσα με το παρόν της κοινότητας. Επίσης, τα Οικομουσεία μπορούν να αποτελέσουν καταλύτες για την τοπική ανάπτυξη σε οικολογικό, οικονομικό, αναπτυξιακό, πολιτιστικό και δημογραφικό επίπεδο, επηρεάζοντας καταρχάς τον τόπο και σε επόμενο στάδιο για ευρύτερες περιοχές, ως θύλακες ακτιβιστικής δράσης, διαμορφώνοντας πολιτιστικά μικροκλίματα που δίνουν τη δυνατότητα της ευρύτερης αλλαγής (Sutter & Teather, 2017).

Η περιοχή του Ζαγορίου ενσαρκώνει αυτό το δίπολο φυσικής-πολιτιστικής κληρονομιάς οργανικά, και έτσι δικαιολογείται και η υποψηφιότητά του ως πολιτιστικό τοπίο για τον Κατάλογο Παγκόσμιων Μνημείων της UNESCO. Η κατηγορία αυτή ανακηρύσσει σε μνημείο ολόκληρη την περιοχή, ως ένα ενιαίο και μεικτό μνημείο, πράγμα που σημαίνει πως το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον αντιμετωπίζονται ως ένα, και το πραγματικά μνημειακό είναι ακριβώς η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τους (Αντωνέλλος & Νάσιου, 2021). Επίσης, είναι άξιο αναφοράς ότι η κατηγορία αυτή, το πολιτιστικό τοπίο, περιλαμβάνει και στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως για παράδειγμα η μουσική ή η αρχιτεκτονική. Στο συγκεκριμένο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, βασικό θέμα είναι τα πέτρινα γεφύρια του Ζαγορίου, η σύνδεσή τους με το φυσικό τοπίο, το ανάγλυφο και τη γεωλογία της περιοχής, αλλά και η σημασία τους για την προβιομηχανική κοινωνία του Ζαγορίου, ως ενωτικά αρχιτεκτονήματα, ως κυριολεκτικές γέφυρες με τον κόσμο (Φαρμάκη & Ζησιμπούλου, 2019). Ακόμη, εξετάζεται το ιστορικό και ανθρωπολογικό τους ενδιαφέρον, όσον αφορά δηλαδή την κοινωνία των μαστόρων, τη γλώσσα και τα εργαλεία τους, κυριολεκτικά και πνευματικά (Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας, 2007, όπ. ανάφ. στο Τσουκαλάς, 2017).

Το Οικομουσείο Ζαγορίου προσεγγίζει ακριβώς όλα αυτά τα δίπολα: μέσα-έξω, παρελθόν-παρόν, φύση-πολιτισμός, όχι ως αντιθετικά ζεύγη, αλλά ως συνεχή. Από την ίδρυσή του, το 2014, δραστηριοποιείται στους τομείς των πεζοπορικών ερμηνευτικών ξεναγήσεων, των μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων και άλλων ποικίλων δραστηριοτήτων και ενεργειών με σκοπό την έρευνα, την τεκμηρίωση, τη διάδοση της γνώσης, αλλά και την ενεργοποίηση του Ζαγορίου. Δηλωμένες αξίες του Οικομουσείου είναι η συμπερίληψη, ιδιαίτερα στο θέμα των μουσειοπαιδαγωγικών δράσεων, ο οικολογικός και ηθικός τουρισμός και η βιώσιμη ανάπτυξη.

➤ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗΣ

Ένας από τους βασικούς ρόλους που επιτελούν τα μουσεία, είναι η παραγωγή γνώσης μέσα από την έρευνα, την τεκμηρίωση και την ερμηνεία. Εκτός απ' αυτό, σημασία έχει και η πρόσβαση σ' αυτή τη γνώση προς όφελος της κοινωνίας, μέσω της μη τυπικής και δια βίου μάθησης. Ποιο το νόημα της γνώσης αν δεν μπορούν να μετέχουν σ' αυτήν οι άνθρωποι; Το Οικομουσείο προσπαθεί να είναι ένα συμπεριληπτικό πλαίσιο που επικοινωνεί τη γνώση, αλλά και την περιοχή σε κάθε άτομο, χωρίς διακρίσεις. Το ζήτημα της συμπερίληψης είναι ιδιαίτερα επίκαιρο και οι περισσότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί φαίνεται να ευαισθητοποιούνται σε ποικίλους βαθμούς πάνω σ' αυτό. Ωστόσο, η συμπερίληψη αναφέρεται σε ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα ετεροτήτων, όπως για παράδειγμα η πολιτισμική ετερότητα (γλώσσα, καταγωγή κ.λπ.), αλλά και η ετερότητα μιας διαφορετικής ενσώματης εμπειρίας.

Η ομάδα στην οποία απευθύνεται το πρόγραμμα είναι άτομα με υψηλό ποσοστό οπτικής αναπηρίας οποιαδήποτε ηλικίας. Τα άτομα με οπτικές αναπηρίες αποτελούν μια ετερογενή ομάδα με διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά, μορφωτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά και αυτό θα πρέπει να καθίσταται κατανοητό και σεβαστό τόσο στον κοινωνικό σχεδιασμό, όσο και στον πολιτισμικό. Επίσης, διαφορετικά αντιμετωπίζονται τα εκ γενετής τυφλά άτομα σε σχέση με αυτά που έχασαν την όρασή τους κατά τη διάρκεια της ζωής τους και διατηρούν ορισμένες οπτικές αναμνήσεις (Κανάρη, 2015). Ωστόσο, μπορεί κανείς να παραδεχτεί ότι σε σχέση με άλλες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, οι οπτικά ανάπηρες/ ανάπηροι παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα, όπως η εύκολη παροχή βοήθειας από συνοδούς (ανθρώπους ή και σκύλους), αλλά και οι συχνά πολύ ανεπτυγμένες αισθήσεις όπως η ακοή και η αφή, που τους επιτρέπουν πλούσιες αλληλεπιδράσεις και εμπειρίες. Παρ' όλες τις «ευκολίες» που παρουσιάζουν στην ένταξή τους όμως, τα άτομα με οπτικές αναπηρίες αποκλείονται συχνά από τους χώρους εκπαίδευσης, τέχνης και πολιτισμού, καθώς πολλά από τα εκθέματα δεν απευθύνονται στο δικό τους αντιληπτικό πεδίο. Σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην ιεράρχηση του δυτικού πολιτισμού ως προς τις αισθήσεις, σύμφωνα με την οποία η όραση είναι η κυρίαρχη αίσθηση, λόγω του μεγάλου όγκου κοντινών και μακρινών ερεθισμάτων που μπορεί να προσλάβει, αλλά και λόγω της ανάπτυξης της τυπογραφίας και της Αναγεννησιακής προοπτικής (Hooper-Greenhill, 1992). Και ενώ αυτό αρχίζει να αλλάζει, μέσα από την τοποθέτηση λεζάντων σε γραφή Braille ή από την κατασκευή αντιγράφων-μουσειοσκευών (ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στη μουσειοσκευή του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης), οι προσπάθειες αυτές είναι ακόμη περιορισμένες.

Οι σχεδιασμοί εκπαιδευτικών δράσεων για άτομα με οπτικές ή άλλες αισθητηριακές αναπηρίες διευρύνει το φάσμα των εμπειριών όλων των ανθρώπων και αλλάζει την οπτική όλων μας για τα πράγματα. Επομένως, υπό όρους θα διασφαλίζουν τη συντήρηση των τεκμηρίων πολιτιστικής κληρονομιάς και των εκθεμάτων εν γένει, ίσως να ήταν χρήσιμο τα μουσεία να προσεγγίσουν αναστοχαστικά τον πάγιο και «αρχέγονο» κανόνα των μουσείων «Μην αγγίζετε!». Το αίτημα για ένταξη ατόμων με αναπηρίες στη μουσειοπαιδαγωγική συνθήκη δεν είναι αυτοσκοπός ή φαίνεσθαι, είναι επιταγή μιας ουσιαστικά δημοκρατικής και πλουραλιστικής μουσει-

ακής εκπαίδευσης που ωφελεί το σύνολο της κοινωνίας (Νικονάνου, 2015).

Το εν λόγω μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, με τίτλο «Ακούω - Αγγίζω - Αισθάνομαι», διάρκειας τριών ωρών, έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2021 στο Ζαγόρι, σε ένα μονοπάτι που περιλαμβάνει τρία σημαντικά γεφύρια της περιοχής, έξω από το χωριό Κήποι. Τα γεφύρια που επιλέχθηκαν ήταν το γεφύρι του Κόκκορη, το γεφύρι του Πλακίδα (γνωστό και ως Καλογερίκο ή τρίτοξο) και το γεφύρι του Μύλου, κυρίως για λόγους μεγαλύτερης προσβασιμότητας. Αποτελούνταν από δύο εκπαιδευτικές ξεναγήσεις, εκ των οποίων η μία επικεντρωνόταν στα γεφύρια και η άλλη στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής και πώς αυτό αλληλεπιδρά με την ανθρώπινη δραστηριότητα. Σημαντικό κομμάτι του προγράμματος ήταν και οι τρισδιάστατες αναπαραστάσεις - μακέτες της γεωμορφολογίας της διαδρομής και των γεφυριών, που επέτρεπαν μια πιο κοντινή επισκόπηση από τις συμμετέχουσες/ τους συμμετέχοντες. Τα άτομα που συμμετείχαν ήταν συνολικά δέκα (συν δέκα συνοδοί), για λόγους ασφάλειας, αλλά και τήρησης των υγειονομικών πρωτοκόλλων που ήταν σε ισχύ τη χρονιά 2021 λόγω της πανδημίας του COVID-19.

➤ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο βασικός σκοπός του προγράμματος είναι διττός: αφενός, να αναδειχθούν τα πέτρινα γεφύρια του Ζαγορίου ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Αφετέρου, να έρθουν τα άτομα με οπτικές αναπηρίες σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον και με πολιτιστικά μνημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, αποκομίζοντας μια βιωματική εμπειρία που όχι μόνο εμπλουτίζει την ποιότητα ζωής τους, αλλά είναι παράλληλα διδακτική για όλα τα άτομα, είτε έχουν οπτικές αναπηρίες είτε όχι.

Ως επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα για τα άτομα με οπτικές αναπηρίες ορίζονται τα παρακάτω:

- Να γνωρίσουν το ενιαίο πολιτιστικό τοπίο της περιοχής του Ζαγορίου.
- Να αποκομίσουν θεωρητικές γνώσεις για την ιστορία και την κατασκευή των πέτρινων γεφυριών της Ηπείρου, και να κατανοήσουν τη χρησιμότητα των γεφυριών και το ρόλο τους στην προβιομηχανική ζωή.
- Να αντιληφθούν τη σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να βιώσουν και να συναισθανθούν το φυσικό τοπίο και τη βιοποικιλότητα της περιοχής, και πώς αυτή συνέβαλε στη δόμηση των ενωτικών αρχιτεκτονημάτων που ονομάζονται γεφύρια.
- Να εξοικειωθούν με την έννοια, το χώρο και τη λειτουργία του Οικομουσείου.
- Να έρθουν σε επαφή με την έννοια του ηχοτοπίου και του ηχοπεριπάτου, αλλά και τη χρησιμότητα των νέων τεχνολογιών στο πολιτιστικό περιβάλλον.
- Να καλλιεργήσουν ερμηνευτικές δεξιότητες ως προς το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον γύρω τους.
- Να εκφραστούν δημιουργικά μέσα από βιωματικές μορφές μάθησης.

➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το παιδαγωγικό πλαίσιο του σχεδιασμού του προγράμματος παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς οι ιδιαιτερότητες είναι αρκετές. Αφενός, πρόκειται για ένα πρόγραμμα ενταξιακής εκπαίδευσης, επομένως έπρεπε να ληφθούν υπόψιν οι ειδικοί περιορισμοί και τα ειδικά χαρακτηριστικά του κοινού αναφοράς. Αφετέρου, το κοινό αναφοράς είναι μεικτό ως προς τις ηλικίες, γεγονός που απαιτούσε την τροποποίηση του ύφους των μουσειοπαιδαγωγών και την ευελιξία τους να μπορούν να απευθυνθούν σε μια μικρή, αλλά τόσο ετερογενή ομάδα. Χρήσιμο εργαλείο για το μουσειοπαιδαγωγικό σχεδιασμό αποδείχθηκε το εγχειρίδιο της Ν. Νικονάνου, *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αιώνα* (2015), καθώς παρέχει μουσειοπαιδαγωγικές τεχνικές που απευθύνονται σε κάθε ηλικία.

Εν προκειμένω, οι μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι που εφαρμόστηκαν είναι τόσο η μαιευτική (μέσω της συζήτησης στην οποία ενθαρρύνθηκαν οι συμμετέχουσες/συμμετέχοντες να πάρουν ενεργά μέρος, με αφορμή την εκπαιδευτική ξενάγηση), όσο και η ανακαλυπτική (μέσα από τη βιωματική δραστηριότητα του περιπάτου) και η κονστρουκτιβιστική. Η τελευταία, στην περίπτωση των παιδιών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα αυτό συνέβη μέσα από την ενθάρρυνση εντοπισμού συνδέσεων με τα μαθήματα της Γλώσσας, της Ιστορίας, της Γεωμετρίας, της Μελέτης Περιβάλλοντος και άλλων σχολικών μαθημάτων. Στην περίπτωση των ενηλίκων, ερωτήθηκαν πληροφορίες για τη ζωή τους, όπως για παράδειγμα τα επαγγέλματά τους, και πάνω στις προϋπάρχουσες γνώσεις τους μπορούσαν να συμπληρώσουν και να δομήσουν τα δικά τους συμπεράσματα. Το πρόγραμμα περιείχε πληθώρα δραστηριοτήτων, λαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, υπόψιν και τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης, σύμφωνα με την οποία κάθε άτομο αναπτύσσει διαφορετικά τους τρόπους με τους οποίους προσλαμβάνει και ταξινομεί την πληροφορία, και άρα προκειμένου να έχει απήχηση ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, θα πρέπει να ενσωματώνει διαφορετικού είδους δραστηριότητες (Φιλιππουπολίτη, 2015). Εκτός από την κυρίως εκπαιδευτική ξενάγηση, σημαντικός ήταν και ο ηχοπερίπατος με ειδικό εξοπλισμό που ενισχύει και καταγράφει τους ήχους του περιβάλλοντα χώρου, ενεργοποιώντας την αίσθηση της ακοής ως μέσο πρόσληψης του τοπίου. Όλες οι δραστηριότητες προσαρμόστηκαν για τις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, αλλάζοντας την πυκνότητα των πληροφοριών, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην αφήγηση ή την παρατήρηση και προσαρμόζοντας το ύψος της/ του μουσειοπαιδαγωγού.

Σημαντικό εργαλείο επίσης, αποτέλεσε η μουσειοσκευή του προγράμματος, οι τρισδιάστατες εκτυπώσεις των γεφυριών. Με τη βοήθειά τους, οι συμμετέχουσες/συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να καταλάβουν εμπειρικά στοιχεία για τη μορφή και δομή των γεφυριών, μαθαίνοντας παράλληλα για την ιστορία τους, καθώς και τεχνικές λεπτομέρειες για την κατασκευή τους όπως αυτή συναντάται στην περιοχή της Ηπείρου. Για το σκοπό αυτό, αφού προηγήθηκε η λεπτομερής και ακριβής αποτύπωσή τους δημιουργήθηκαν τα τρισδιάστατα μοντέλα των γεφυριών, συμπεριλαμβανομένης και της γεωμορφολογίας στην οποία εντάσσονται, με τη βοήθεια της τεχνολογίας τρισδιάστατης εκτύπωσης (3D printing). Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε στην επιλογή των υλικών των προπλασμάτων με βάση τις απτικές τους ιδιότητες ώστε να προσομοιάζουν κατά το δυνατό στα φυσικά υλικά τόσο των γεφυριών όσο και της εν

γένει τοπογραφίας. Μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης με τις μουσειοσκευές-μακέτες, οι συμμετέχοντες μπόρεσαν να μεταφράσουν τη βιωματική εμπειρία σε αφηρημένη γνώση και να ταξινομήσουν τις πληροφορίες που έλαβαν.

➤ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το πρόγραμμα είχε διάρκεια τριών ωρών, παίρνοντας ως αφετηρία την άφιξη στο πλάτωμα στο γεφύρι του Κόκκορη. Η πρώτη φάση αφιερώθηκε στην πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής με έμφαση στην ιστορία και στην αρχιτεκτονική των γεφυριών. Ενόσω άκουγαν τις πληροφορίες που μετέδιδαν οι μουσειοπαιδαγωγοί, επεξεργάζονταν τις μακέτες ώστε να τους γίνονται καλύτερα αντιληπτά τα όσα λέγονταν. Στη συνέχεια, ακολούθησε η εκπαιδευτική ξενάγηση στα τρία προαναφερθέντα γεφύρια. Με τη βοήθεια των συνοδών, τα άτομα που συμμετείχαν περπάτησαν στα γεφύρια, άκουσαν πληροφορίες γι' αυτά και μοιράστηκαν την εμπειρία τους με τους διοργανωτές και τους υπόλοιπους συμμετέχοντες σε μια περιπατητική συζήτηση.

Η δεύτερη φάση του προγράμματος αφορούσε τη φυσική κληρονομιά της περιοχής και τη βιοποικιλότητα, μέσω ενός ηχοπερίπατου εκπαιδευτικού χαρακτήρα για την καταγραφή της ηχητικής βιοποικιλότητας, υπό την καθοδήγηση ειδικού επιστημονικού προσωπικού, εθελοντών και των μελών του Οικομουσείου. Ο ηχοπερίπατος, που κατέλαβε κεντρικό ρόλο στη δομή του προγράμματος, αποτέλεσε για τους συμμετέχοντες ένα μέσο ανάπτυξης μιας πιο προσεκτικής ακρόασης του φυσικού τοπίου και κατ' επέκταση μιας βιωματικής εμπειρίας, ενσυναίσθησης, κατανόησης και ερμηνείας της βιοποικιλότητας σε μονοπάτια υψηλού περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Τον ηχοπερίπατο, διηύθυνε ο κ. Καραγεώργος κατά τη διάρκεια του οποίου οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να περπατήσουν και να παρατηρήσουν τους ήχους της φύσης μετά από ειδικές ασκήσεις συγκέντρωσης. Ο ηχοπερίπατος απαιτεί συγκέντρωση, παρατηρητικότητα, αλλά και συντονισμό και συνεργασία από την ομάδα, καθώς ένα μέλος έχει τον ειδικό εξοπλισμό επαυξημένης ηχητικής καταγραφής και τα υπόλοιπα πρέπει σιωπηλά να ακολουθούν. όλα τα μέλη μπορούν να πάρουν τον εξοπλισμό και τα ακουστικά και να ακούσουν την καταγραφή, μια εντυπωσιακή εμπειρία που επιτρέπει την εις βάθος ακρόαση του περιβάλλοντος χώρου. Συμπληρωματικά στο πρόγραμμα, προστέθηκε και ένας μικρός περίπατος, ο οποίος συντονίστηκε από την ομάδα του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου με έμφαση στη βιοποικιλότητα της περιοχής του Ζαγορίου.

➤ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε γενικές γραμμές, τα αποτελέσματα του μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος «Ακούω - Αγγίζω - Αισθάνομαι» ήταν θετικά. Τα σχόλια των συμμετεχουσών/ συμμετεχόντων ήταν ιδιαίτερα θετικά, καθώς αισθάνθηκαν πως πραγματικά είχε σχεδιαστεί ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα που λαμβάνει τις ιδιαίτερες ανάγκες τους υπόψη, χωρίς να τις/ τους στιγματίζει. Αξιοσημείωτο είναι άλλωστε, ότι τόσο η ηχητική καταγραφή, όσο και οι μουσειοσκευές-μακέτες αποτελούν ακόμα χρήσιμα μεθοδολο-

γικά εργαλεία για τα προγράμματα του Οικομουσείου Ζαγορίου, είτε απευθύνονται σε ειδικές ομάδες είτε όχι. Το «Ακούω - Αγγίζω - Αισθάνομαι» ήταν το πρώτο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα του Οικομουσείου Ζαγορίου, και αποτέλεσε τη βάση για άλλες παιδαγωγικές εφαρμογές, όπως το πρόγραμμα για γενικά σχολεία «Μοναδικά Μνημεία από Πέτρα και Χώμα». Επομένως, αυτό αποτελεί μια απόδειξη πως τα ενταξιακά εκπαιδευτικά προγράμματα δεν είναι πάρεργο, αλλά αντιθέτως μπορούν να εμπνεύσουν τα γενικά κοινά και τους μουσειοπαιδαγωγούς να διευρύνουν την πρόσληψή τους για τον κόσμο και να αμφισβητήσουν δεδομένες αντιλήψεις.

Τα άτομα που συμμετείχαν στο πρόγραμμα απέδειξαν πως όταν υπάρχει η διάθεση και από τις δύο πλευρές, τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να είναι πλήρως λειτουργικά και να συμμετέχουν σε όλες τις πτυχές του κοινωνικού, πολιτικού και πολιτιστικού γίγνεσθαι. Το Οικομουσείο ελπίζει πως το επιτυχημένο παράδειγμα αυτής της μουσειοπαιδαγωγικής εφαρμογής θα είναι η αφετηρία για άλλες παρόμοιες δράσεις που διεκδικούν την ισότιμη πρόσβαση όλων των ατόμων στο δημόσιο χώρο και στην πολιτιστική ζωή. Σε επόμενες εφαρμογές του προγράμματος σε ειδικά κοινά, θα γίνει απόπειρα να διερευνηθεί το κοινό που δύναται να παρακολουθήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα, καθώς η πραγματική συμπερίληψη δεν έγκειται στην απομόνωση και την «ειδική μεταχείριση» ομάδων, αλλά στην ισότιμη συμμετοχή, την ένταξη και την αποδοχή της κάθε ετερότητας. Απώτερος σκοπός είναι να δημιουργηθεί μέσω του Οικομουσείου ένα πεδίο διεπαφής ανάμεσα σε διαφορετικά άτομα, ένα ενεργό «φόρουμ» για την κοινότητα και τις επισκέπτες/ τους επισκέπτες. Μια τέτοια πλουραλιστική συνύπαρξη μόνο πλούτο μπορεί να δώσει στις κοινωνίες, καθώς ο διάλογος και η πολυφωνία διδάσκουν πιο αποτελεσματικά από κάθε μουσειοπαιδαγωγική εφαρμογή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- De La Rocha Mille, R. (2011). *Museums Without Walls* (Unpublished doctoral dissertation). Department of Cultural Policy and Management, City University London, London. Retrieved from https://www.academia.edu/3688005/Museums_Without_Walls_The_Museology_of_George_Henri_Riviere_2011_
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the shaping of knowledge*. Oxford: Routledge.
- Hubert, F. (1985). Ecomuseums in France: contradictions and distortions. *Museum*, 148, 186-190. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000068366>
- Lowenthal, D. (2015). *The Past is a foreign country-revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sutter, G. C., & Teather, L. (2017). Getting to the core: Can Ecomuseums foster cultures of sustainability? In R. Riva (Ed.), *Ecomuseums and cultural landscapes: State of the art and future prospects*. Rimini: Maggioli Editore. Retrieved from http://www.sitda.net/downloads/biblioteca/Riva_Ecomuseums_ebook.pdf
- Αντωνέλλος, Π., & Νάσιου Α. (2021). *Το Ζαγόρι ως πολιτιστικό τοπίο: ζητήματα και μέθοδοι*. GRADreview. Ανακτήθηκε από https://issuu.com/gradreview/docs/_md
- Κανάρη, Χ. (2015). *Μουσεία και άτομα με ολική ή μερική απώλεια όρασης: Ζητήματα πρόσβασης και αξιοποίησης μουσείων στην εκπαίδευση των παιδιών με σοβαρά προβλήματα όρασης* (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής

- Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
Νικονάνου, Ν. (Επιμ.). (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Κάλλιππος. Ανακτήθηκε από <http://edulab.sch.gr/stable/NIKONANOY.pdf>
- Τσουκαλάς, Φ. (2017). *Μελέτη λίθινης γέφυρας με τη χρήση της μεθόδου των πεπερασμένων στοιχείων* (Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία). Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας (2007). *Τα πέτρινα τοξωτά γεφύρια της Ελλάδας*. Αθήνα: Επτάλοφος.
- Φαρμάκη, Β., & Ζησιμοπούλου, Κ. (2019). Από τον λίθο ως τη λιθοδομή και το γεφύρι: πόρος και πορεία. Στο Δ. Καλιαμπάκος (Επιμ.), *Όραμα, Σχεδιασμός και πολιτικές για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών και απομονωμένων περιοχών, Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου του ΜΕΚΔΕ και του ΕΜΠ*. Μέτσοβο. Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/46909415/>
- Φιλιππουπολίτη, Α. (2015). Εκπαιδευτικές θεωρίες και μουσειακή μάθηση. Στο Ν. Νικονάνου (Επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Κάλλιππος. 51-86. Ανακτήθηκε από <http://edulab.sch.gr/stable/NIKONANOY.pdf>